

Moderna poljska lirika.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Anton Mazanowski, profesor v Krakovu.

I.

i še preteklo mnogo let od časa, ko se je čula pri nas pritožba, da so viri navdušenosti usahnili. In glejte iznova pravo povodenj poezij in pesnikov! Sredi tega pojočega zbora liriške muze se zaslišijo le redki in odtrgani akordi o tesnobi naše splošne duše, razdirane od skupne bolečine in dvigane od skupnih nadej. A vendar se more duhteča in mično barvasta cvetka poezije razcvesti samo na rojstni zemlji. Nasprotno pa se v tem ogromnem koncertu da razločiti množica zmešanih glasov, iz katerih nastaja zelo nejasna, pogostoma celo samopašna in kričeča godba. Za to pot še ni mogoče načrtati s kritično analizo splošne osnove soglasja v tem koncertu, zlasti, ker še zmerom nedostaja kapelnika, ki bi zajel napačne glasove razgugane melodije ter jih spravil v soglasje. Mogoče pa je poskusiti uloviti iz celote posamezne glasove. In tako doletavajo na naše ušesa že odigrane melodije: stih o zakonskem življenju, o ženskem lepotičenju in budoarnih škandalih. Toda v vsem tem ni moči najti niti slikovitosti niti novosti. Bledi epigoni velikih prednikov zakrožijo včasih medlo popevko o narodni bedi, toda tudi takrat ti postane slabo pri pogledu na to trudapolno posnemanje narodne naivnosti in preprečnosti, skozi katero se vsak hip zrcali umetnost. To je poslednja vrsta poezije. Nato — guarda e passa. Toda za temi pigmeji pristne poezije sledi cela kopa neprebavljivih. Oni so napravili iz umetnosti sužnjo sovraštva med stanovi in, nastopajoč v ulogi tribunov naroda in delavskih vrst, mečejo psovke ter sičejo strup preziranja na takoimenovane privilegirane stanove. Vsak hip naletiš na lirske proizvode bojevite narave. Ali mar ne bi zadoščalo geslo bratovske ljubezni? Ali je res treba mahati neprestano s krvavim praporjem, pihati v trombo za bratomorni boj? Strupena začimba stanovskih strasti ne more najti zvočnega odmeva v srcih nerazsodnih čitateljev. Lepe pesmi Andreja Niemojewskega z nasl. »Podziemia« (podzemeljski kraj), »Żuny« (zarje požarov, iz ciklusa »Polonia irredenta«) slikajo s temnimi in mračnimi barvami ona mrliška polja, črne vodopade, človeške krtnjake, katakombe, peklenske ple-

sove, reke pozabljivosti, kače bodisi premogokopov ali plavžev za železo. Dokler slike predstavljajo prizore nenavadnega sveta in življenja, njih poezija prešinja in pretresa. Brž ko pa se izza te megle jame razširjati smrad »prokletih preprirov«, pa izgubi svojo mičnost. »Dom zborny« (zbornica, 'Podziemia') govori o rudokopih. Pesnik jih hoče odpeljati v svet, toda predno odrinejo, zapove deželska zbornica, kjer se posvetujejo, kako naj ljudstvo v potu svojega obraza živi, kako ga je treba vpreči v samokolnico, da vleče brez upora ter na veke nosi svoj jarem.

Tako se posvetujejo v zbornici, toda doma, pri zeleni mizi žvenklja denar, mečejo se kvarte in gospodar pripoveduje, kako je s pom očjo šampanjca, načelnika in kozakov prodal gozd, dal kmetom »palice, sodišče in zapor«, sam pa vzel denar in na ta način uresničil ideal pesnika: s poljskim plemstvom, poljski narod (»Zjazd obywatelski« — shod občanov). Vsekakor pa vabi sam ta Niemojewski v parafrazi »Oda do młodości« pesnike, naj bi vnemali srca, navduševali ljudi, razlivali potoke občutkov in luči, ter jim kliče: »Proč s plemensko strastjo (»Precz«)!«

Še živejše, še z večjim sovraštvom se je spustil v borbo za zatirane prostake Jan Kasprowicz. On si želi prepotovati peš ves svet, gostiti se v kmečkih izbah, kjer reveži v gladu in mrazu sanjajo rajске sanje o sitosti in toploti. Resnica je, da ljubi on kmetovo polje, resnica pa je tudi, da je k tej ljubezni primešal vse preveč črta ter bi kaj rad odpihnil z eno sapo polovico svojih bratov, da le s tem odpre drugi polovici vrata izobilja.

Tudi v poezijah Tetmajerja se nahaja prav ista grožnja, izrečena mogočnikom tega sveta v imenu delavskih vrst. V pesmi »Wody« se mu zdi, da sliši odspodaj šum voda, ki se zbirajo ter razdirajo, »kar se jim postavi po robu«, da morajo zbežati ljudje »z gradov, iz palač in s poljan«; kajti zdajinzdaj zalije in pogoltne prod teh voda »gradove, palače in vasi.« Vsekakor pa čuti mlada poezija čimdalje redkejše in zlasti dokaj mirnejše in izraža svoje ideje o boju za pravice prostakov in delavcev.

Toda je še druga zakladnica lirske poezije — ljubezen, kateri duhovnica je ženska. Kateri pesnik še ni pisal ali ne piše o ljubezni? Vsi pa slikajo vnanje pojave občutkov. Poltno življenje je izrazil v največji meri Tetmajer. Ves aparat naturalistične pornografije se je tu prvič v naši ljubavni liriki uporabil drzno in obširno. Tetmajerjeva erotika je napolnjena z vonjavo spalnice, katere že

davno niso zračili. To je kajpada poveličevanje vnanjih pojavov ljubezni, in dasiravno jim čutnega ognja ni moči odreči, vendar jim nedostaja poetične dražesti in globine pristnih čuvstev. Za mladostnim entuziazmom, ki mine, kakor bi z očmi trenil, in se razprši kakor dim, ostane na dnu grenka in strupena usedlina, ki napolnjuje srce umetnikovo z neprijetnostjo ter ga sili, da vidi še množico drugih odnošajev v tej nenaravni luči. Odtod torej ona občutljiva, izpremenljiva in bolehana trma, ki veleva Tetmajerju sedaj pisati ditirambe na čast ljubezni, katera mu veleva žensko »poveličevati, proslavljati« — toda takoj nato mu polaga v usta besni škripot z zobmi: »In zdaj se moram povprašati: ali si pred vsem drugim bedasta ali slaba? Ljudje mi zatrjujejo, da so še druge ženske, in jaz jim verjamem na prvo besedo.« Pesnik je zaželel od ženske samo pomirjenja svojih poltnih nagonov, a je bil razočaran, pri tem pa je po nepotrebnem in po svoji krivdi razdražen ometal z blatom in osramotil ves ženski spol . . .

V najnovejši poeziji naleti čitatelj čimdalje pogosteje na opise ljubezni in žensk, kakor bi bile to nekake kozmične moči, noseče s seboj celo morje dobrega ali zlega za človeštvo, kakor nekakšen velikanski simbol, v čigar moči je ustvarjanje in ugonabljanje. *Langé* poje v »Epilogu«: »Blagoslovljena naj bodo imena vseh žensk, katere sem ljubil! Pred žensko nikdar ne skloniš dovolj nizko svoje glave, nikdar dovolj pobožno ne poklekneš pred njo, ker ne veš, koliko Boga je v njenem angelstvu« . . . *Sterling* pa se za *Przybyszewskim* v »Himni na žensko« peni od jeze: »Ti si duhovnica najodurnejše umetnosti, smrtni sovražnik, krvnik, ničnost, puščava, strupeni cvet, satan in vampir — ljubezen pa je peklo sovraštva. *Przybyszewski* sam slika v »Vnebohodu« vzajemne odnošaje obeh spolov tako-le: Ženska je volja moža, pri njej dozorevajo njegovi zločini, ona je temelj njegovega obstanka ter vzrok njegovega ugonobljenja; v njej in po njej se konča njegovo življenje. *Kasprowicza* v »Salome« sanjari sredi izbruhov besne jarosti, koprneča po nekih nemogočih rafiniranostih, o njih nad krvavo glavo proroka Janeza ter kliče neprestano: »Pridi, oh pridi, ker tvoje oči, dasiravno so mrtve, gore!« . . .

Tuintam se v teh nazorih o ljubezni nahaja čutna zblaznelost, pijanost in polovična nezavednost; tuintam se opaža materijalizem in poživinjenost; tuintam pomanjkanje harmonično čiste lepote — a namesto vsega tega bolehana poželjivost in prevara do najskrajnejših mej.

Prav takšen bolesten in težak nemir se čuti tudi v razmišljanjih in verskih čuvstvih. Tu je mogoče razločiti celo goro čuvstev in misli: od otožne melanholije tja do divjega obupa, od nežnih dvomov do neukrotljivih, zločestnih navdušenj in znorelosti. Pričenja se kakor navadno — z obupom. Najbolje je še takrat, kadar se duh plazi naokrog brez Boga ter obupno kriči, da Ga ni nikjer, ter tako koprne po Njem, da je »pripravljen stati v tihih solzah pred pragom Njegovih svetišč.« »Verjeti moram,« pravi Miriam, »toda do tega pristana se ne vrne tisti, kdor je odjadral na svobodno morje misli.« To je še najnežnejša oblika nejevere, ki vsaj drugim milostljivo dovoljuje verovati. Pogosteje pa obleče pesnik nase učeno togo ter se spusti v razlaganje sv. pisma. Razumljiva in nekako moderna je propaganda nejevere v božanstvo Kristusovo. Kasprowicz vneto razprostira Renanovo idejo v pesmi »Kristus« (1890), kakor tudi v pesmi »Na griču smrti«. Kot antagonist Kristusov nastopa Lucifer, ki je obup, zanikanje brezobzirnih resnic, vsemogočen kralj, brezno misli, bolečina, žalost, kateri je že bil — predno je Kristus postal to, kar je — človek. Lucifer ima oblast celo nad Kristusom. Ta-le Lucifer zvija in zavija neusmiljeno nauk Kristusov; včasi se mu smeja in se mu roga, a včasi spravlja na dan pozna stoletja, ki bi imela glasno pričati o predrugačenju in popačenju Kristusovega nauka. Pesnik zna za svojim učiteljem Renanom z izdajsko lepo obliko, s slikami prirode, z neko vrsto judeževga sočutja do Kristusa oviti vsebino ki izpodkopava osnove krščanstva.

Imamo celo vrsto umotvorov, ki dišejo znorelo psovanje na vse, kar se imenuje vera, dragi zaklad človeštva. S peno besnote so omotane te divje besede, katere bi rade imele perunovo moč prepričanja, nimajo pa niti slabe sence sugestije ter očitvidno ne prišajo olajšave pesnikom. Bog se imenuje v njih morje neizčrpne jeze, oče obupa, srd srda, mrak mraku. Človeški jok posluša ta Bog z gluhihmi ušesi, na muke stoletij zre s slepimi očmi. Torej Ga samo čutijo — toda na vse se ulega neprezorni mrak ničnosti. Takisto kakor Kasprowicz v pesmi »Dies irae« se srda na Boga v prav takšni pesmi *Żuławski*.

Mlada poezija poljska tudi rada preiščuje o odnošajih Kristusa do Boga. Zlasti se ukvarja s tem *Żuławski* v svojem ciklusu: »Teatr bogów«. Kristus je vstal od mrtvih ter se kot oblak dvignil proti nebu. Mislil si je, da se nebo odpre in Ga sprejme. Toda naokrog vlada globoko molčanje. On kliče: »Oče!« ter ga ponižno prosi. Gluha so nebesa — nobenega odgovora ni! Končno se pojavi

pred njim v plamenu arhangel ter pravi: »Jehova, Tvoj Oče, Bog groze, ne živi več. Takrat, ko je Tvoja kri, kapljajoča na zemljo, tisto napojila in utrdila ljubezen namesto zakona groze, je On tu umrl . . .«

Čeprav je za mnoge današnjih lirikov »On« zares umrl, ne nehajo ga vendar dražiti z zločestnimi pritožbami, parafrazirajoč na svoj način cerkvene molitve.

Razume se, da kdor je odjadral na morje svobodnih misli ter se otresel vere v krščanskega Boga, ta se celo »iz brezna muk« — kakor tudi Miriam — ne vrne več v prvotno zavetje. A vendar vsi ti neverujoči pesniki nečesa iščejo. Sredi noči brez spanja, sredi samotnih stisk, sredi besne srčne vihre iščejo neprestano, brez odduška nekega zavetja, neke tišine, podpore in vzdigalke. Nekateri vidijo sredstvo rešitve v panteizmu Spinoze, drugi se ravnajo po Zarathustri, zopet drugi poveličujejo Buddho. So celo takšni, ki vidijo rešitev v naukih Nietzschejevih, z eno besedo: vsi iščejo, odvrnivši se od Boga, a vsi zaman! Največjo vnemo vendar še vzbuja satan, navaden, splošno znan starec-satan, toda pomlajen, olepšan z drugo, bolj modno dekoracijo. Kajti od časa Marloweja, Calderona, Goetheja in Byrona se je moda izpremenila. Le glede imena se še ne strinjajo. Nekateri ga imenujejo Luciferja, drugi preprosto Satana, tretji hote imeti Prometeja, zlasti ker ima ta poslednji že svoje lepe literarne tradicije. Ali Satan, Lucifer, Prometej, Antikrist novejša poezije imajo ene in iste črte. V njem tiči osnovno znamenje: antagonizem proti Bogu. Razlika med nekdanjim pojmom satana in novim je končno zelo majhna. Satan srednjih vekov — tako nam pojasnjuje specialist v tej stroki Przybyszewski — je bil obupen, in njegov obup je povzročal zlo. Sedanji satan pa je moč, katera v nekakšni divji zno-relosti, gnana z nekakšnim strašnim nagonom, koraka po svetu, seje obup in ugonabljanje. To že ni več ona zlobna moč srednjih vekov, ki se je upijala s hudodelstvi, marveč nekaka druga, ki izvršuje zločinstva. On le lep vsled aristokratske lepote Luciferja, očeta filozofije in poezije, vira večne tuge in koprnenj. To je tudi duh puntanja in nezaupnosti, radovednosti in razbrzdane anarhije, bog ustvarjajoče moči in večnega prerajanja, bog boja in nesebične požrtvovalnosti borečih se ljudi. V takšnem zmislu pojmiyo svojega Prometeja: Konopnicka, Miriam (»Z czary młodości«), Tetmajer (»Poezye« II. serya); takisto predstavljajo satana Żuławski, Szczepański in drugi. Prometeja ovega duh misli Shelleyowskega; Satani, Luciferji in Antikristi se nekako ujemajo z idejo

Nietscheja o lopovu, kateri ugonablja zaradi samega ugonabljanja. Nemara tiče v nekaterih ljudeh strupeni in divji nagoni za odurne in pogubne čine brez drugega smotra. Ne draži več to, kar je plod greha, marveč greh sam na sebi.

Nemara ima prav kritik modernizma, Bahr, ki na kratko opisuje satanizem tako-le:

»Umetne propovedi, umetne vere, da se delajo umetni grehi, umetna žalost in umetna tesnoba pekla — to je jedro satanizma«.

Da oveva duše pesnikov mlade Poljske melanholija, to je dobro znano vsem. Kakšna pa je ta melanholija? »Melanholija je dvojna,« je dejal Szamon Anhellemu, »ena izvira iz moči, druga iz slabosti; prva služi za krila ljudem visokim, druga pa je kamen ljudem, ki se potapljujejo!« Prav ta druga vrsta melanholije gneta in muči naše lirike. Neprestano le sama žalost, škripot, obup, zanikanje, če se vse to družijo tudi z ne vem kako vnetim kultom satana. To je večna negacija, ki pa ne pomaga nič, dasiravno lahko močno škoduje. Vrelec ne sme teči po tej strugi, ako hoče postati mogočna reka ter vladati duše.

Dandanes še ni mogoče z vso odločnostjo trditi, da bi se najmlajša naša poezija zavedala pogube teh pesimističnih razmišljanj, ki so ostanki velikega pesimizma romantikov. Toda mogoče je prej videti, da se v daljavi bliskajo za njo nove luči, po katerih se obračajo utrujene in bojazljive oči. Dopuščam, da se bodo umetniki v najbližji bodočnosti morali ukvarjati zlasti z ogledovanjem duše v najrazličnejših, najpreprostejših in najnežnejših pojavih. Nekoliko poskusov uglobljenja na dno duše že opažamo v naših mladih poetičnih proizvodih. Imam na mislih sorodna umotvora Przybyszewskega »Nad morjem« in Żuławskiego »Lotos«. Obe pesmi sta simbolični, v obeh je ena in ista snov. Duša vesmira je v obeh pesmih ona devica, katera se prikaže pesnikoma, pa zopet izgine. Glas mogočne pesmi more omamiti dušo vsemirno s takšnim čarom, da se utelovi in združi za trenotek z dušo pesnikovo. Ona je v nesoglasju z življi tudi glede mere in rime, ona je lepota sveta, in treba je, da je človek velikan, da jo zbudi. Poezija, segajoča v takšna prostranstva, oborožena s poletnimi in pihljajočimi perutmi domišljivosti, mora se zares oblačiti v kraljevi škrlat napuha, da bi dala čitatelju čutiti to globel in to daljavo, do katerih se povzpenja. Pesnik mora pri tem nastopiti v ulogi mogočnega duha, za katerega ni nič skritega na zemlji niti na nebu. Poraja se bujni individualizem, čut lastne večje moči. Poraja se takisto preziranje do prostakov radi tega, ker niso sposobni, zadostno

oceniti takih duhov, ter niti ne kažejo volje, pripogibati se pred pesnikom s kadilnico pohvale. »Mlada Poljska« pljuva s preziranjem in z jezo na množico, vsa se povzpenja na prstih oholosti, »sebe ceneč nad ljudi, druge pa manj nego žival«, kakor pravi Trembecki. Dandanašnji je genijev, zlasti lirskih, obilno, genijev nepoznanih pa še več. Nastal je sredi pesnikov običaj, da vzajemno drug drugega hvalijo ter mečejo psovke naokrog po geslu: »Odi profanum vulgus.«

(Konec prihodnjič.)

V jasnih nočeh.

Neznana ti je divja, nema strast . . .
 Jasminovo je v mesečini cvetje
 po vzduhu lilo mi opojno slast,
 in v sanje zibalo me slavčje petje.

Nad mehkim snom ponočnim plavala
 pa polna luna v bledem je sijaju.
 V grmičju je senca tavalala
 in ž njo tišina v slabem je drhtaju

Oj, kolikrat sedela sva tako!
 A nisi je, ti nisi je čutila
 te mehke strasti, ko tako ljubó
 jasminov duh po eteru je lila.

V. S. Fedorov.

Pozabil sem mnogokaj, dekle . . .

Pozabil sem mnogokaj, dekle, Pozabil sem mnogokaj, dekle,
 mnogo sanj, besedi, mnogo dni in noči,
 le onih ne, v katerih ljubezen le onih ne, v katerih iskale
 do té plameni. të moje oči.

Pozabil sem mnogokaj, dekle,
 in mnogokaj večno naj spi.
 Le ljubezen ko srce samotna
 naj v srcu gori!

Aleksandrov.

Moderna poljska lirika.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Anton Mazanowski, profesor v Krakovu.

II.

Kadar prečisti viri navdušenja nekoliko usahnejo, kadar ponuja življenje zgolj usedlino, kadar grozi prenasičenje z zastrupljenjem, mora priroda, večno mlada, odpreti nove vire ter napojiti žejno domišljivost in okrepčati usehla in mlačna čuvstva pesnikova. Naši novodobni pesniki se tudi urno in kaj radi skrivajo pod njeno varno krilo. Miriam ima za prirodo odprto dušo; on zna mikavno in sladko slikati njen dih, poln sočutja za bolečine zemljanov. Tetmajer jo obožava, zataplja vanjo svoje bistvo ter želi zgolj njeno lepoto čutiti in videti. Duh Kasprowicza se je plazil naokrog z utrujenimi krili in s pritožbo nad usodo, ki lomi plemenite napore, dokler se ni skopal v prirodi, in dokler niso njegove prsi zagorele v plamenu. Lange jo smatra za čašo pomirjenja, za zibelko in tišino pokopaliških resignacij. Ocean ozdravlja žalost, odganja v daljavo megle grenkih spominov Wierbickega; zanj ima morje takšen čar, takšno prelest, da se mu zdi vredno oboževanja. Najlepše besede posvečuje morju Przybyszewski, ki ga opisuje na koncu svoje pesmi »Nad morjem«. Vendar nobenemu izmed teh pesnikov ni mnogo do objektivnega slikanja naravnih krasot, in samo nekateri izmed najboljših so zmožni, se tako zaglobiti v čar prirode, da že samo premišljevanje njene krasote provzroča razkošje in pomirjenje. Tetmajer se je čutil prevzetega od lepote »Morskega očesa« v gorah; opeval je gorsko uimo, jelke in ponočne megle. Poveljuje tudi morje, čuje v godbi njegovih ogromnih voda gluho tajnost mističnih časov (»Morze«). Še bolj pa ga miče neskončnost. Ceni jo nad luč navdušenja, nad oceane sanj, nad nasmeh ženski, celo nad prvotno lepoto narave (»Nieskonczność«, 3 sonetje). Kasprowicz ima tudi rad gore, Alpe in Tatre. Vendar sredi lepih pogledov, ki bi mogli človeka razveseliti in osrečiti, se »anima lacrimans« vdaje žalosti in bolesti. Na »Jungfrau«, na drugih snežnikih, na laških jezerih — povsod se vriva narava s svojo premočjo. V Tatrah »Na szczyt« (na ščitu) ga ne navduši pogled po krajini, marveč ponosen je na to, da se je povzpел tako visoko; tepta z nogo vse one, ki so ostali spodaj. »Zaljubimo se vase! Saj smo posebljeni bleski!«

»Ljubljanski Zvon« 7. XXI. 1901.

33

Orel, plavajoč v zračnih višavah, simbolizuje preziranje do zemlje, pesnik pa vелеva svoji duši leteti za njim. Hud vihar ga za trenotek navdaja z začudenjem radi svoje moči, toda pesnik takoj odtrga svoje misli od prirodnih prikazni. Nekoliko več prirode nahajamo pri *Żuławskem*. Kadar sanja in se zamisli »Nad Aaro«, kadar ogleduje »Bern v noči«, kadar mu dohaja iz Alp v noč in puščavo stokajoči šum med seboj se razgovarjajočih lesov, takrat nam pesnik odkrije tajnosti svoje duše. Vprav ista »Jungfrau«, ki je izvabila iz *Kasprowicza* glas tožbe in vzdihovanja, se predstavlja *Żuławskemu* dokaj poetičnejša. S snegom pokrita, z rdečico zarje rdeče pobarvana, z zlato, solčno glorijo, čista in veličastna, poosebljuje dušo zemlje. In pesnik gre iskat svoje duše. Vidi črne prepade, vrhunce in ščite. Strah mu napolni srce, kakor bi zagledal strašnega mrliča. Še bolje je začutil razpoložnost svoje duše *Józef St. Wierzbicki*. V vrsti slik »Na łonie natury« (v krilu narave) je njemu edino mar to, da ulovi posamične momente: jasne, solčne, premične trenotke, listje polno trepetanja, ki ga ziblje veter, brenčanje čebel in rahel šum rosnih kapljic, padajočih z listja — z eno besedo: iz lučic in sanj stkani blesk pomladi.

Više omenjenim pesnikom, izvzemši poslednjega, ni toliko mar za domačo prirodo. Brezkrajno, burno zeleno morje, voda nepravilna in mnogooblična obenem, razpaljeno solnce, mistični, mrtvi blesk lune, sploh oboževanje vesmira, združeno s panteizmom, a na tej podlagi zaničljiva in ošabna, dasiravno boleštna človeška duša, to je njih živelj.

Poraja se tudi obenem nekak kozmopolitizem, ki ga je vcepila francoska poezija parnasistov in dekadentov. Samo pri *Miriamu*, pri *Wierzbickem* in zlasti pri *Rydlu* se oglašča v opazovanju narave rodna prvotna snov, izlivajoča se včasih v lep koncert z napevi naših polj in livad. On je pravi pesnik, ki se zna zamakniti v mislih in s posluhom z vsemi svojimi globokimi občutki v tujo prirodo, zlasti grško. Toda njegovo srce je najtesneje združeno z domačimi livadami in domačo streho. Najbolj pristen izmed naštetih, on tudi najlepše odtiskuje nežne in očarujoče lepote naše prirode.

Bilanca bi bila kaj nevesela, ko bi poskusili v tej kratki črti zbrati vse, kar nam podaje vsebina lirike najmlajšega poljskega pokolenja. Nejevera, dvom, grenkoba, melanholija, ironija in sarkazem, pomanjkanje smotra življenja, nenaklonjenost do dela, preziranje prostakov, strah pred smrtjo, poltenost, združena z divjim sovraštvom do ženske in pa, Bog sam ve, kaj še vse — to vse se nahaja v tej

poeziji, zaviti v meglo simbolov. Toda čimdalje močnejše in čimdalje glasnejše se slišijo klici po miru, lepi slogi in jasnosti. Duša prirode je vrgla društvene in posamezne duše v nekake mline samomuk, »ki meljejo bolesti neštevilna zrna«, a v teh bolečinah je zasvetil svet, da se rodi duša planetova. Te izmučene duše najdejo počitek, zlijejo se nalik valu v eno ogromno planetarno dušo, in njih muke umolknejo, a na svetu zavlada velika ljubezen in zazveni pesem miru.

Proč z nezgodo življenja, z žalovanjem in pritožbami zmerom jalovimi, ako ne nosijo v sebi ozdravljajočega zrna!

Pomirjenje, tišina, nekak solnčni žar se razliva v pesmi Tetmajerja »Qui amant«, ki nas močno spominja na ono »W Szwajcaryi«. Čista in sladka Gospa duše, zatopljena v molitev pred majhno kapelico v gorskem zakotju, nas nikakor ne spominja na čudne, razbrzdane junakinje lirske poezije. Treba je samo primerjati ž njo »Wenus żebraczkę (Venus beračico) Langeja, ki je prikrojena po znanem umotvoru Dehmela. Menda da se ne motim v svoji sodbi, ako pravim, da nastopa na vsej črti čimdalje razločnejše povrnitev od te škripajoče, sovražne, strastne, pohotne lirike do razvedrujoče, čarodejske in melodične. Toda to še ni vse! Naša lirska poezija je dolgo zajemala sok iz tujih vrelcev; grešila je, korakajoč po sledu francoskih, nemških in skandinavskih modernistov; sovražila je po tujem vzoru ter izražala ljubezen po tujem vzgledu. Jokali smo se in mamili, psovali in neverjeli — kakor Shelley, Baudelaire ali Nietzsche. Zdelo se nam je celo, da čim bliže se pomikamo tem vzorom, tem več koristimo domači literaturi. In to mineva srečno! Sredi teh novodobnih poetov se je našel pesnik, ki je prvi posegel v narodovo minolost in začel odgrinjati temo nad oddaljenimi momenti ter vleči na javnost mogočno narodno individualnost. Kdor pozna »Legendo« Bolesława in Kazimierza Wyspiańskiego, ta mora priznati pisatelju veliko zaslugo za razvoj narodne poezije. Nahajajo se že tudi drugi, kakor n. pr. Artur Oppman (Or-Ot), ki slikajo našo minolost. Zares bi se dal torej z ozirom na našo liriko v vsej obsežnosti uporabiti izrek: »per aspera ad astra«. Preko blodnje in stranpoti, preko znorelosti in krvavega ravsanja in preko disonanc jadrajo novi liriki proti zavetju in tišini, k solnčnemu nebu in k narodni umetnosti . . .

Pogled na liriko bi ne bil popoln, ako bi se ne ozrli na priljubljene oblike novodobnih pesnikov. Pređ vsem drugim moram omeniti, da zlasti mladi pesniki goje velik pietizem do oblike. Edgar Poe opisuje poezijo kot ritmično tvorilno moč lepote (the rhythmical

creation of beauty). Sredstvo delovanju čuvstva lepote je jezik. Samo tista poezija se bliža k popolnosti, katera se najtesneje druží z godbo, bodisi da gre vštric, ali pa da sama postane godba. Vsak novi umotvor je samo nenavadna kombinacija. »Edino razkošje življenja je, skladati v rime plemenite izraze«, piše Catulle Mendés. Še bolj visoko ceni stih in obliko italijanski pesnik Gabrijel d' Annunzio. »Stih — pravi on — je vse. (?) Za to, da se ustvari lepota sanj ter odloči snov od vsakdanjosti — za to nima nobeno drugo orodje takšne moči, nežnosti, raznoličnosti mere in preciznosti. Stih more odtisniti najtajnejše dejanje človeških čuvstev in odkriti z glasom nekolikih zlogov najglobočjo analogijo; more opisati to, kar se ne da izraziti, more obseči brezmerost, napolniti prepade, prekoračiti meje bitja, vstopiti do virov življenja, more upijaniti kakor vino, omamiti kakor zamaknjenost, more obenem nadvladati našo dušo in naše telo, more končno doseči neomejenost (absolutnost). Popoln stih je že sam na sebi absolutnost, nekaj večnega; on hrani v sebi zvok in obenem soj diamanta; on zapira misel kakor v nekako tesno kolo, katerega nobena moč zlomiti ne more; on se osvobojá od vsakršnih okov, od vsake podložnosti; ne pripada več umetniku, marveč vsem in nikomur kakor prostranstvo, luč, kakor vse nepremakljive in večne reči« . . .

Takšnemu vzvišenemu razumevanju oblike odgovarja tudi pojem o slogu, jeziku in poetični dikciji. Besede so ono drobno okence, skozi katero — kakor pravi Barbay d' Aurevilly — se nam zdi peklo strašnejše, nego bi ga gledali v istinitosti. To vpoštevá nova poezija. Ona se poslužuje besed in stihov, kateri sami na sebi nimajo nikakršnega pomena. »Svetujem vam — pravi pesnikom Bauville — čitati čim največ mogoče slovarjev, enciklopedij, strokovnih del, knjigarskih spisov, muzealnih katalogov, ker povečujejo vašo zalogo besedila. Bržko ste si napolnili glavo z izrazi, oborožili ste se na polovico za izdelovanje rim!« Ako pesniki ne žele opisovati vnanje narave, marveč hočejo upodabljati izključno dušni svet, ako jim ni mar za občutke, marveč za razpoložaj, morajo za to novo vsebino iznajti drugih sredstev, nego so dosedanja. Glasove smatrajo za vidljive, barve pojo, vonjava je obdarjena z glasom. Rhene Ghil pravi, da vsak samoglasnik ima svojo barvo. *A* pomeni črno, *e* belo, *i* rdečo, *u* zeleno, *o* modro barvo. Pljunka zveni belo, gosli višnjev-kasto, piščalka žolto, orgle črno. *O* predstavlja strast, *a* velikost, *e* bolečino, *i* nežnost, *u* tajnost, *r* surovost. Tako se vrši poetična instrumentacija. S pomočjo primerne izbora refrena, besed, so-

glasnikov in samoglasnikov se to dela. Izginile so nekdanje óde, elegije, psalmi, epigrami. Nadomestili so jih, pozvani iz srednjevečne pesniške tehnike — priljubljeni sonetje, ronde, rokondille, kaskade, ritornelle, groteske, trioletje, tercine, stance, himne, strofe alcejske, choreodatktili, heksametri, oktave. Vrhutega so nekateri pesniki, kakor: Wyspiański, Kasprowicz, Dębicki, Tetmajer vpeljali neko vrsto ritmičnih nestrofskih stihov, v katerih se nekatere končnice ujemajo, druge pa ne. Dolgost stihov odgovarja raznim premenam vsebine. Kaj priljubljena je postala tudi poezija v prozi, zlasti kratke pesmice, ki imajo odtisniti nekake momente duševnega stanja. V vseh teh oblikah so umotvori lepi, pa tudi čudesni; poslednjih je več radi tega, ker množica pisateljev ne odgovarja malemu številu talentov. Najslabše pa je očitvidno takrat, kadar pesnik želi ubrati strune s pomočjo čutnih sredstev, ko se mu pa pri tem njegov namen izjalovi, ter čitatelj niti ne ve, kaj hoče pesnik povedati. —

Ako smatrajo naši pesniki poezijo za nekako umetno kombinacijo besed, se pa močno motijo. Kombinovati besede, ustvarjati čudne umotvore in ubirati zanje strune, to je sicer mogoče delati za zabavo, vsekakor pa to še ni poezija. »Bisogna forte sentire per far sentire« — je dejal veliki Paganini. Ako se vse splete v harmonično celoto, vsebina in oblika, takrat nastane pravi umotvor. Če le manjka enega ali drugega, pa je umotvor šepav. —

Naši liriki, žal, mečejo med množico, katero prezirajo, neštivilno plev, sredi katerih je prave poczije le malo. Pri najboljših ni težko najti madeža v ritmiki in v rimah. Izvzemši Miriama in Rydla, čijih tehniki stihov ni moči ničesar očitati, greše v tej zadevi več ali manj vsi drugi. Priroda, tajnosti življenja, koprnenje človeškega rodu, sanjarjenje o oddaljenih in zaželjenih lučih izvablja Miriamovi liri globoke zvoke. Njemu je lahko kakor nobenemu drugemu simbolizirati (»Romanca«, »Sveti ogenj«), lahko mu je zakovati v prelepe stihe plode svoje bujne domišljivosti. On edini izmed današnjih pesnikov se odlikuje s takšnim bogastvom besed, s takšnim poletom in mirom, da zna v liriki in v epiki ustvarjati čudovite reči. Drugi je Rydel. V sorazmerno tesnem okviru njegovih občutkov in vtiskov prevladuje otožnost in koprnenje, ki pa ni breznadno in obupno. Z očmi, vprtimi v prihodnost, nas vede v globel svoje mirne duše, in čeprav se zna zamakniti v solnčni blesk prirode in grške mitologije, ima vendar široko odprto dušo za krasote domačega življenja. On cizeluje svoje stihe. Ni preveč gostobeseden, izogiblje se praznih besed; vsak izraz je neobhodno potreben, vsako očrtanje

najpopolnejše, jedrnato. Oblika navadno odgovarja vsebini, in pesnik se ne lovi za umetnim slogom in se ne muči s slamnatim patosom. On zna vdihniti moč, izraz in življenje v mirne slike. Ne odkriva zaporedoma ran svoje lastne duše in ne ječi, torej tudi njegova lirika daje izmučenemu srcu mnogo razkošja, deluje namreč pomirjajoče ko melanholična godba Chopinovskih mazurk. Drugi izborni naši liriki, korakajoč za francoskimi dekadenti, so sprejeli iz žargona, iz lokalizmov in arheologije jezika, iz tujih jezikov ter naučne šole mnogo izrazov, a končno ustvarili še sami takšno množico novih besed, da je njih poezija podobna prižastemu perzijskemu čilimu, posejanemu s čudnimi mrežami. V slikanju so tudi čudne in drzne, včasih celo nerazumljive misli. »Srebrni poljub«, »brezsramen dan«, »glupo solnce«, »veter božajoč moje zeleno lice«, »premre strele«, »labodi, plavajoči po možganih« itd. — Ubogi čitatelj, ki prostosrčno verjame, da ima opraviti z višjim duhom pesnikovim, si zaman prizadeva, da bi odkril globoke misli, skrite v tej zagonetni dikciji.

Sredi teh polikanih in umetnih barv pa pesnik koprni po nečem nepoznanem, mističnem in skitem.

Ni mogoče tudi priznati, da bi okretna tehnika nove poezije bila brez madeža. Resnica je, da sta se refren in rima zelo popolnila in obogatila; splošnost in enoličnost sta izginili skoro brez sledu, celo slabejši pesniki delajo lahke in dobre rime. Nekateri iščejo ne navadnih rim, kujejo najumetnejše kitice, toda tudi pri najboljših naletimo na pravcata čuda karikature.

*

V naglici načrtani pregled razvoja najnovejše naše lirike nam kaže, da je v kratkem času prekoračila dolgo pot sredi neprestanega napredka. Umolknil je domoljubni in narodni napev, ugasnila je društvena misel, umolknilo in celo utihnilo ječanje bolester duše, izpostavljene mukam življenja. Nasprotno čimdalje glasneje se oglašajo kopernenje, iskanje nekakih razprašenih ali ugonobljenih svetinj, klic po veri v bistvo višjih moči nad tem bednim svetom, poseganje v nadoblačne pokrajine, prodiranje v dno duše. Duša in razpoložaj, to je kaj omejen predmet. Čeprav se ponašamo z množico pesnikov in umotvorov, vendar je naša lirika nekako monotonska. Toda vrhu vsega tega se začuti tudi nekaka moč, nekak mladeniški in krepki ton, nekako navdušenje za vse, kar je vzvišeno. Nahaja se ondi tudi nekak pietizem do besede poljske, nekaka živa in zavedna želja,

odstraniti iz tega jezika vsakršno prisiljenost in tujo primes, želja, vse splošne izraze in drago kamenje domišljivosti zakovati samo v čisto zlato domačega jezika. Kakšen bo daljši polet poljske lirike, tega dandanes še ni moči uganiti, toda za Brunctierom bi smel trditi, da pri nas takisto kakor po drugod v Evropi svet še nikdar poprej ni slišal lepših izrazov ljubezni in trpljenja, obupa in ponosa, srda in poguma, in nikdar mu ni bilo prilike, močnejše občutiti kakšno ganotje more glas posameznega pesnika vzbuditi v človeških srcih . . .

(Iz poljskega rokopisa prevedel P. M.)

Mož z železno krono.

Spisal Ivo Šorli.

olnce je bilo ravno odprlo svoje veliko, žarko oko tam daleč nad zeleno goro, in pod njegovim toplim, mehkim pogledom je trepetala vsa narava, ko sem stopal po ravni, beli cesti.

Odkod prihajam, nisem vedel. Tuintam sem ustavljal svoje sopotnike, mlade, zelo mlade ljudi kakor jaz sam, in jih izpraševal, odkod prihajamo, a bili so nevedni kakor jaz sam; starejši ljudje pa, ki so nas spremljali, trdili so eni to, eni ono, večinoma baš nasprotno . . . A kam gremo? I na to vprašanje skoraj toliko odgovorov, kolikor odgovarjalcev . . . Ločil sem se od te družbe, ki ni znala zadovoljiti moje radovednosti, in hodil rajši sam pa premišljeval o onih temnih vprašanjih: »Odkod?« »Kam?« . . .

Dospel sem slednjič do križpotja, kjer se je cepila dosedanja pot v tri ceste: eno na desno, eno na levo, eno pa sredi med obema. Zapazil sem, da sem od solnčnega vzhoda že čudovito zrastel, da nisem več ono malo bitje, ki se je jelo prvokrat ozirati okrog sebe in se vpraševati: »Odkod?« »Kam?« . . . Zato se nisem nič ustrašil, ko me je na onem križpotju obsula cela tolpa različno oblečenih ljudi in silila v me. Bila jim je očitno naloga, stati tam pa pričakovati potnikov, da jim pokažejo pravo pot . . . Uzrši me, pohitelo mi jih je kar deset do mene . . . Eden je imel pošten, odkri-